

TƏHSİLDƏ MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ
MONITORING AND EVALUATION IN EDUCATION
МОНИТОРИНГ И ОЦЕНИВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ

UOT 378.183

Nigar Nəsir qızı Niftəliyeva,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
İbtidai təhsilin pedaqogikası kafedrasının müəllimi,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
<https://orcid.org/0000-0003-2810-9502>
E-mail: nasir2010@mail.ru
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(4\).145-148](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(4).145-148)

QIYMƏTLƏNDİRMƏ PROSESİNİN NƏZƏRİ ƏHƏMİYYƏTİNİN
TƏHSİL SİSTEMİNDƏ ROLU

Nigar Nasir Niftəliyeva,
lecturer at the department of Primary education pedagogy of Azerbaijan State Pedagogical University,
doctorial student in the program of doctor of philosophy

THE ROLE OF THE THEORETICAL IMPORTANCE OF THE ASSESSMENT PROCESS
IN THE EDUCATION SYSTEM

Нигяр Насир гызы Нифталиева,
преподаватель кафедры Педагогике начального образования Азербайджанского Государственного
Педагогического Университета,
докторант по программе доктора философии

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ОЦЕНОЧНОГО ПРОЦЕССА И ЕГО РОЛЬ
В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Xülasə. Hazırkı dövrdə ibtidai təlim prosesinin mühüm komponentlərini təşkil edən məktəbdaxili qiymətləndirmənin kiçikyaşlı məktəblilərin fəaliyyətindəki təsir imkanlarını aşkara çıxarır. Beynəlxalq, milli və məktəbdaxili qiymətləndirmə işlərinin yeni məzmunu, imkan və yolları haqda geniş məlumat əldə etmək, onların səmərəliliyini təmin edən pedaqoji-metodik tövsiyələr hazırlamağa imkanı verir. Məqalədə ibtidai təlimdə məktəbdaxili qiymətləndirmənin növləri də daxil olmaqla mövcud qiymətləndirmə istiqamətlərinin (Beynəlxalq, milli və məktəbdaxili qiymətləndirmə) yeni imkan və yollarını müəyyənləşdirilmişdir. Həmçinin, hazırkı dövrdə kurikulum yönümlü siniflərdə aparılan yeni qiymətləndirmədə qabaqcıl milli və beynəlxalq təcrübə öyrənilmiş və ona psixoloji-pedaqoji və metodik təhlil verilmişdir.

Açar sözlər: diaqnostik qiymətləndirmə, formativ qiymətləndirmə, summativ qiymətləndirmə

Abstract. Reveals the impact of in-school assessment, which is an important component of the primary education process at present, on the activities of younger schoolchildren. Obtaining extensive information about the new content, opportunities and ways of international, national and in-school assessment work allows us to develop pedagogical and methodological recommendations that ensure their effectiveness. The article identifies new opportunities and ways of existing assessment directions (International, national and in-school assessment), including types of in-school assessment in primary education. Also, advanced national and international experience in the new assessment conducted in curriculum-oriented classes at present is studied and a psychological-pedagogical and methodological analysis is given to it.

Keywords: diagnostic assessment, formative assessment, summative assessment

Аннотация. В статье раскрывается потенциальное влияние внутришкольного оценивания, которое в настоящее время является важным компонентом процесса начального образования, на успеваемость школьников младшего возраста. Получение обширной информации о новом содержа-

нии, возможностях и методах международной, национальной и внутришкольной оценочной работы позволяет разрабатывать педагогические и методические рекомендации, обеспечивающие ее эффективность. В статье определены новые возможности и пути развития существующих направлений оценивания (международной, национальной и внутришкольной), в том числе видов внутришкольного оценивания в начальном образовании. Также в новом оценивании, проводимой в классах, ориентированных на курикулум в текущий период, изучен передовой отечественный и зарубежный опыт, представлен психолого-педагогический и методический анализ.

Ключевые слова: *диагностическое оценивание, формативное оценивание, суммативное оценивание*

Hazırda ölkəmizdə hər bir sahədə olduğu kimi təhsil sahəsində də keyfiyyət dəyişiklikləri baş verməkdədir. Böyüyən nəslin təlim-tərbiyəvi istiqamətində uğurlarımız artmaqdadır. Azərbaycan təhsilində uğurlara yeni pedaqoji texnologiyalardan, innovasiyalardan, fəal və interaktiv təlim metodlarından istifadə etməklə, təhsil sisteminin idarə olunmasında humanistləşdirməni, demokratikləşdirməni əsas götürməklə təhsilverənlərin peşəkarlıq səviyyələrini, pedaqoji ustalığını, nəzəri və metodik hazırlıqlarını artırmaq, pedaqoji qiymətləndirməni səmərəli şəkildə həyata keçirməyə nail olunur. Bu sahədə yeni qiymətləndirmənin – məktəbdaxili qiymətləndirmənin rolu və təsir imkanları xüsusilə böyükdür.

Qeyd olunmalıdır ki, müasir dövrün ibtidai sinif müəllimi informasiya verməklə yanaşı, kiçikyaşlı məktəbliləri birgə axtarışa, əməkdaşlığa sövq etməyi bacarmalı, onların özünüifadəsi və özünütəşviqi üçün əlverişli şərait yaratmalı, qarşılıqlı münasibətlərə, qarşılıqlı təsirə əsaslanan interaktiv mühit təşkil etməlidir. Bu mənada, təlim-tədris işi kurikulumyönlü siniflərdə aparılan yeni qiymətləndirmə meyarları hesabına zənginləşməkdədir. [1] Qiymətləndirmə Konsepsiyasının mövcud müddəalarına uyğun olaraq, yeni qiymətləndirmə üç (3) istiqamətdə həyata keçirilməkdədir:

- Beynəlxalq qiymətləndirmə;
- Milli qiymətləndirmə;
- Məktəbdaxili qiymətləndirmə.

Beynəlxalq qiymətləndirmə müxtəlif ölkələrin 15 yaşlı şagirdlərinin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsidir. Şagirdlərin Beynəlxalq Qiymətləndirilməsi Proqramı PISA, TIMS və PIRLS proqramları əsasında həyata keçirilməkdədir. Bu qiymətləndirmə şagirdlərin qazanılmış bacarıqlardan istifadə etmə imkanlarının qiymətləndirilməsinə yönəldilmişdir. Hər üç ildən bir beynəlxalq mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilir. Təhsilalanların, onların ailələrinin, təhsil müəssisələri və tədris prosesinin xüsusiyyət-

lərini öyrənir, riyazi savadlılıq, oxu savadı, təbiət elmləri savadlılığı və müxtəlif tipli problemləri həlletmə bacarıqlarını qiymətləndirir.

Milli Qiymətləndirmə - təhsil prosesinin təşkili, planlaşdırılması haqqında toplanmış məlumatlar vasitəsilə kurikulumun keyfiyyətini və təhsil sistemində baş verən dəyişiklikləri dəyərləndirmək məqsədilə həyata keçirilir. Milli qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün müəyyən tədris dövrünün sonunda mütəmadi olaraq həyata keçirilən və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirmə 4-cü və 9-cu sinif şagirdləri arasında obyektiv testlər, sorğu və rəqləri və müvafiq təlimatlar vasitəsilə bir qayda olaraq 4-5 ildən bir milli mütəxəssislər tərəfindən aparılır.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə – digər qiymətləndirmə növlərinə və qiymətləndirmə vasitələrinə əsaslanan qiymətləndirmədir. Bu qiymətləndirmə aşağıdakı əsas ünsürləri özündə ehtiva edir:

- Təhsilalanların nailiyyətlərinin və fəaliyyətlərinin müşahidəsi;

- Təhsilalanların nailiyyətlərinin və fəaliyyətlərinin təlim standartlarına uyğunluğunun müəyyənəşdirilməsi.

Qiymətləndirmə Konsepsiyasının məzmununa uyğun olaraq məktəbdaxili qiymətləndirmənin 3 (üç) növü fərqləndirilə bilər:

- Diagnostik qiymətləndirmə (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi)

- Formativ qiymətləndirmə (irəliləyişlərin və geriləmələrin müşahidəsi)

- Summativ qiymətləndirmə (yekun -rəsmi qiymətləndirmə)

Diagnostik qiymətləndirmənin məqsədi mövcud vəziyyəti, təhsilalanların ilkin mərhələsində müəyyənəşdirməkdir.

Formativ qiymətləndirmə şagird irəliləyişlərinin və geriləmələrinin müşahidəsidir. [4]

Summativ qiymətləndirmə yekun və rəsmi qiymətləndirmədir. Bu qiymətləndirmə kiçik,

böyük və yekun olmaqla 3 yerə ayrılır. Kiçik summativ qiymətləndirmə kiçik və böyük mövzuların sonunda aparılır. Böyük summativ qiymətləndirmə rüblərin, yarımillərin sonunda aparılır. Yekun summativ qiymətləndirmə imtahana əsaslanan qiymətləndirmədir və IV, IX və XI siniflərdə həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində aparılan planlı və mütəşəkkil işlər təhsilin məzmununa hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət-vətəndaş hazırlığına öz təsirini göstərməkdədir.

Təhsil islahatı üzrə dövlət proqramının həyata keçirilməsi təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi, idarəetmə, təlim-tərbiyə işi keyfiyyətinin artırılması, ənənəvi milli-mənəvi dəyərlərlə yanaşı, qabaqcıl dünya təcrübəsinin öyrənilərək tətbiq edilməsi istiqamətlərində mühüm dəyişiklərə gətirib çıxardı. Təhsilin məzmun və forma yenilikləri onun vəzifələrini daha da genişləndirdi. Təlim-tədris işi şagirdlərin sərbəst, müstəqil işləri hesabına zənginləşdi. Xüsusilə təhsilin sərhədləri aşaraq ölkələrarası əlaqələrə keçməsi, təhsildə internetdə imkanlarından istifadə edilməsi, müxtəlif dilli dünya elmi ədəbiyyatından istifadə səviyyəsinin yüksəlməsi, dünya təlim-tədris təcrübəsinə integrasiya cəhdləri təhsil sisteminin mövcud prinsiplərindən daha geniş istifadə edilməsini, məktəbdaxili qiymətləndirmənin yeni imkanları və formalarının tapılmasına diqqətin artırılmasını zəruri etdi. [2]

Hazırda Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində aparılan təhsil islahatları sayəsində əhəmiyyətli işlər görülmüş, təhsilə verilən tələblər dəyişmiş, yüksək nailiyyətlər əldə edilmiş və daha böyük layihələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Hazırda rəqabətə davamlı keyfiyyətləri özündə birləşdirən, demokratik təfəkkürə malik milli və bəşəri dəyərlərə ehtiram bəsləyən, dünyada gedən inkişafa uyğunlaşmağa qadir şəxsiyyətin formalaşdırılması cəmiyyətin təhsil sistemi qarşısında qoyduğu problemlərdən biridir.

Bu baxımdan təlim prosesindəki tərəflər arasında səmərəli əks əlaqə vasitəsi olan məlumatların toplanması, nəticələrin elan olunması və müqayisəsini özündə ehtiva edən məktəbdaxili qiymətləndirmə məsələləri böyük maraq doğurur.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli, 9Nəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının

ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyasından irəli gələn vəzifələrin icrasını təmin etmək məqsədi ilə “Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılması qaydaları” hazırlanmışdır. Konsepsiyaya əsasən məktəbdaxili qiymətləndirmənin əsas məqsədi təlim və tədris prosesini istiqamətləndirmək və keyfiyyəti artırmaq, şagirdlərin nailiyyətləri və fəaliyyətləri barədə valideynlərə və ictimaiyyətə məlumat verməkdir. [3]

Konsepsiyada kurikulumun tətbiqində mühüm rol oynayan məktəbdaxili qiymətləndirmənin aşağıdakı növlərindən istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilmişdir. Onların hər biri qeyd edilən müvafiq məsələlərə aydınlıq gətirmək məqsədinə xidmət edir:

1. Diaqnostik qiymətləndirmə (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi);
2. Formativ qiymətləndirmə (irəliləyişlərin monitorinqi);
3. Summativ qiymətləndirmə (yekun qiymətləndirmə).

Qiymətləndirmənin hər üç növü öz mahiyyətinə uyğun olaraq standartlara əsasən şagirdlərin bilik və bacarıqlarının ölçülməsi istiqamətlərini müəyyən edir.

Diaqnostik qiymətləndirmə şagirdin mövcud bilik və bacarıqlarını müəyyən edir, təlimin düzgün qurulmasında müəllimə köməklik göstərir. Təlim prosesində düzgün istiqamətlənmiş şagird öyrənilmiş materialın təkrarına vaxt itirmir. İlkin səviyyənin qiymətləndirilməsi zamanı qoyulan suallar bir-birilə elə əlaqələndirilib tənzimlənməlidir ki, şagirdin hansı bilik və bacarıqlara malik olduğu üzə çıxsın və eləcə də onun ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək mümkün olsun.

Formativ qiymətləndirmə vasitəsilə tədrisin düzgün istiqamətləndirilməsi həyata keçirilir, alternativ üsul və vasitələrdən, eləcə də mənbələrdən istifadə imkanları götür-qoy edilir, proses zamanı müəyyən qərarlar verilir.

Formativ qiymətləndirmə kiçik və böyük mövzuların mənimsənilməsi ilə bağlı fəaliyyət haqqında məlumat toplamaq məqsədilə təşkil edilir. Öyrəndənlər təlim prosesində şagirdin təlim fəaliyyətini izləmək üçün planlı və məqsədyönlü işlər həyata keçirir. Bu müşahidələr sayəsində öyrənənlərin müsbət və mənfi cəhətləri araşdırılır və uyğun tədbirlər həyata keçirilir. Qeyd olunanlara rəğmən uyğun üsul və vasitələrdən istifadə etmək məqsədəuyğun olardı.

Summativ qiymətləndirmə təhsilənlərinin uyğun tələblərə hansı ölçüyə nail olduqlarını üzə çıxarır, onların əldə etdiyi nailiyyətləri qiymətləndirir. Bu qiymətləndirmə növü mövzunun, bəhs və bölmənin, yaxud da tədris ilinin sonunda həyata keçirilir. Summativ qiymətləndirmənin uğurlu cəhəti təhsilənlərin biliklərinin tətbiqinə hansı səviyyədə nail olduğunu aşkara çıxarmasıdır. [5]

Qloballaşma və integrasiya proseslərinin getdikcə dərinləşdiyi bir zamanda Qiymətləndirmə Konsepsiyasının mövcud müddəalarına uyğun olaraq yeni qiymətləndirmə sisteminin – məktəbdaxili qiymətləndirmə metodlarının təkmilləşdirilməsi, müəllim-şagird əməkdaşlığının yenilənməsi böyük əhəmiyyət kəsb edərdir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə təlim prosesinin mühüm komponentini təşkil edən yeni qiymətləndirmə (məktəbdaxili qiymətləndirmə) mə-

sələlərinin məktəblilərin fəaliyyətindəki rolunu müəyyən etməkdən, qiymətləndirmə zamanı müəllim-şagird əməkdaşlığının pedaqoji-psixoloji əsasında dayanan məsələləri aşkara çıxarmaqdan ibarətdir.

Problemin elmi yeniliyi. Yeni qiymətləndirmə məktəbdaxili qiymətləndirmədə müəllim-şagird əməkdaşlığının pedaqoji-psixoloji əsasında dayanan innovativ yanaşmaların əsaslarını müəyyənləşdirir.

Problemin nəzəri əhəmiyyəti. Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmə zamanı həyata keçirilən interaktiv mühitin məzmunu məktəbdaxili qiymətləndirmənin səmərəliliyini təmin edən pedaqoji-psixoloji tövsiyələr hazırlamağa imkan verir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Hazırkı dövrdə ümumtəhsil məktəblərində aparılan yeni qiymətləndirmə interaktiv mühitin yaradılmasında qabaqcıl təcrübə öyrənilmiş və ona psixoloji-pedaqoji təhlil verilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, Ə. Təhsil islahatı və kurikulum /Abbasov, Ə.-“İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə”- Bakı, -2009, №1. -195 s.
2. Ağayev, Ə. /Təlim prosesi: ənənə və müasirlik/ Ağayev, Ə.- Bakı, 2006. - 212 s.
3. <https://e-qanun.az/framework/19682>
4. <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/tehsil-haqqinda-azerbaycan-respublikasinin-qanunu>
5. <https://edu.gov.az/az/printpage/13589>

Redaksiyaya daxil olub: 03.06.2025